

Hız. Peygamber'in Bir Bulut Tarafından Gölgelemesine Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Evaluation of Narratives Concerning Cloud Shading Prophet Muhammed

Yrd.Doç.Dr. Mithat ESER^a

^aTarih Bölümü,
Muş Alparslan Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Muş

Geliş Tarihi/Received: 10.11.2010
Kabul Tarihi/Accepted: 23.12.2010

Yazışma Adresi/Correspondence:
Yrd.Doç.Dr. Mithat ESER
Muş Alparslan Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Muş,
TÜRKİYE/TURKEY
mithateser@hotmail.com

ÖZET Hz. Peygamber'in mucizeleri İslam tarihinde tartışılan hususlardan birisidir. Allah Rasûlü'nün mucizeleri onun beşerî yönüyle ilgili bir husustur. Bu konuda onu beşer üstü görenler ile onu sadece beşer olarak görenler farklı mucize anlayışına sahip olmuşlardır. Mucize konusunda ele alınması gereken rivayetlerden birisi Hz. Peygamber'in bir bulutla gölgelemesine dair rivayetlerdir. Bu çalışmada söz konusu rivayetler ele alınacaktır. Bir bulutun Allah Rasûlü'ne gölge yaptığına dair rivayetler önce senet tenkidi sonra metin tenkidi ile incelenecektir. Üçüncü bölümde bu tip rivayetlerin doğru sebepleri söz konusu edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, mucize, bulut, gölgeleme, rivayet, anlatı

ABSTRACT Prophet Muhammed's miracles are one of important subjects discussed in the history of Islamic thought. Undoubtedly his miracles are related to his human side. There are two different evaluations in this point. While some scholars accept him as a superhuman, the others regard him only as a human. One of the accounts that must be taken into consideration is to shade clouds him. In this study, we will try to examine the narratives regarding this theme. These accounts firstly will be examined according to sanad and text criticize in turn. Then we will study the reasons of rising these accounts also.

Key Words: Prophet Muhammad, miracle, cloud, shading, account, narrative

Journal of Islamic Research 2011;22(1): 44-54

Hız. Peygamber, İslam dininin müntesipleri için çok önemli bir şahsiyettir. Onun hayatını doğru okumak ve anlamak Müslümanlar için dini bir zorunluluktur. Çünkü yüceltici veya indirgemeci anlayışlarla İslam Peygamberini rol model olarak benimsemek veya bu rol modelliği yeni yetişen nesillere aktarmak almak mümkün görünmemektedir. İndirgemeci anlayışlar onun peygamberlik özelliklerini yok sayarken yüceltici anlayışlar, onu mucizeler halesinde hareket eden bir peygamber olarak tasavvur etmektedir. Her şeyiyle mucizelerle donatılmış bir peygamber görmek isteyen müşrikler, zaman zaman Allah Rasûlü'nden mucize taleplerinde bulunmuşlar,¹ bunun ötesinde yeme, içme, alışveriş yapma gibi temel insanî özellikleri dahi onda görmek istememişlerdir.²

Bu bağlamda Hz. Muhammed'in gerek risâlet öncesi gerekse risâlet sonrası dönemde yaşadığı olağanüstü olaylar ve bu olaylar ile ilgili rivâyetler,

müslümanları tarih boyunca ilgilendiren bir konu olmuştur ve öyle görünmektedir ki bundan sonra ilgilendirmeye de devam edecektir. Hz. Peygamber'in hayatı boyunca olağanüstü bir tecrübe yaşamadığından tutun da onun her an mucizeler gösteren hatta yemesine, içmesine, yürümesine varıncaya kadar olağanüstülüklerle dolu bir hayatı olduğunu savunanlara kadar pek çok görüş ve düşünce serdedilmiştir.³ Hz. Peygamberi daha iyi ve doğru anlamak adına yapılan bu çalışmalar önemlidir ancak bu olayları müstakil bir şekilde ve değişik boyutlarıyla incelemek gerekmektedir. Sağlıklı ve doğru bilgilere ancak böyle ulaşılabileceği kanaatindeyiz.

Bu çalışmada, Hz. Peygamberin risâleti ile ilişkilendirilen ve onun yürümesi esnasında bir bulutla gölgelendiğine dair rivâyet ve görüşler değerlendirilecektir. Rivâyetler senet tenkidine tabi tutulduktan sonra, metin tenkidi ile söz konusu rivâyetler incelenecektir.

I) BİR BULUTUN HZ. PEYGAMBER'İ GÖLGELEDİĞİNE DAİR RİVAYETLERİN SENET TENKİDİ

1) RÂHİP BAHİRA RİVÂYETİ

Bu konudaki ilk rivâyet, Hz. Peygamber'in on iki yaşlarında amcası Ebû Tâlib ile beraber Şam'a doğru yaptığı yolculukla ilgili meşhur rivâyettir.⁴ Bu rivâyette söz konusu râhibin Hz. Muhammed'i (as) gelecekteki bir peygamber olarak tanıma ve bilme işaretlerinden biri olarak onun bir bulut tarafından gölgelendirilmesi anlatılmaktadır. Hiç şüphesiz Râhip Bahîra olayı çok değişik yönleriyle tartışılan bir rivâyettir. Biz bu rivâyetin detaylarına girmeden sadece konumuzu ilgilendirdiği kısmıyla bu olaya değineceğiz. Bu rivâyetin senet açısından sahih olarak değerlendireceğimiz bir yolla nakledilip nakledilmemesi çalışmamızın ilk problemidir.

Konuyla ilgili rivâyeti nakleden ilk eser İbn İshâk'ın Sîreti'dir.⁵ İbn İshâk bu rivâyetle ilgili bize herhangi bir senet vermemektedir. Üstelik İbn İshâk beş yerde Râhip Bahîra olayını anlatırken hadis ilmi açısından temriz sigası diye tabir edilen "Fîmâ yez'umûne/ze'amû" (iddia ettiklerine göre/iddia ettiler) şeklinde ifadeler kullanmaktadır.⁶

Tarih kitapları genel olarak bu rivâyeti İbn İshâk'tan naklederler. Taberî, söz konusu olayı iki ayrı rivâyetle birini Tirmîzî'den diğerini ise İbn İshâk'tan nakletmekte ve İbn İshâk'ın bu rivâyeti tâbiünden Abdullah b. Ebû Bekr b. Muhammed'den (135/752) aldığını söylemektedir.⁷ Dolayısıyla gerek İbn İshâk'tan nakledilen gerekse Taberî'de olduğu gibi onun Abdullah b. Ebû Bekr'den naklettiği rivâyetler mu'dal hadis⁸ olmaktadır ve hadis tekniği açısından bu tür rivâyetler en zayıf hadis türlerindedir.

İbn İshâk'ın dışında olayı başka bir senetle bize nakleden diğer bir tarihçi olan⁹ İbn Sa'd'ın, Râhip Bahîra olayıyla ilgili aktardığı iki rivâyetten sadece birinde Hz. Peygamber'in bir bulutla gölgelenmesi ifadesi yer almaktadır.¹⁰ İbn Sa'd'ın rivâyeti Vâkîdî'ye dayanmaktadır ki Vâkîdî, hadisçiler tarafından şiddetle eleştirilen biridir ve onun rivâyetleri zayıf olmaktan kurtulamamıştır.¹¹ Üstelik söz konusu rivâyet Dâvud b. Husayn¹² (135/752) ile son bulmaktadır ve onunla Hz. Peygamber arasında en az iki râvî kopuktur ve söz konusu rivâyet İbn İshâk ve Taberî rivâyetleri gibi mu'dal hadis olmaktadır.¹³

Râhip Bahîra olayıyla alakalı en sahih rivâyet ise¹⁴ İbn Ebî Şeybe ve Tirmîzî rivâyetidir.¹⁵ Bu rivâyetle ilgili Tirmîzî "Garip, hasen bir hadistir. Onu sadece bu tarikten biliyoruz." değerlendirmesinde bulunmaktadır. Tirmîzî'ye göre hasen hadis isnadında yalan söylemekle itham edilmiş bir râvî bulunmayan, şaz olmayan ve benzeri başka tariklerden rivâyet edilen hadistir. Tirmîzî'nin isnadı muttasıl olmayan hadisleri hasen olarak nitelendirdiği de ifade edilmiştir.¹⁶ Garip hadis ise senedinin herhangi bir yerinde râvî sayısı bire düşen hadistir ve hadis alimleri tarafından hoş görülmemiştir.¹⁷

Tirmîzî'nin ifadesi, rivâyetin sahih şartlarını taşımadığını anlatmaktadır. Ancak, Hâkim rivâyetin sahih olduğunu, Buhari ve Müslim'in sıhhat şartlarına uygun olduğu halde onlar tarafından nakledilmediğini söyler.¹⁸ İbn Hacer rivâyetin bütün râvîlerinin sika olduğunu belirtmiştir.¹⁹ Süyûtî hadisin sıhhatini ortaya koyan şahid rivâyetleri olduğunu söyler ve bunlardan birkaçını zikreder.²⁰

Bu olumlu değerlendirmelere rağmen senetle ilgili olumsuz görüşler de mevcuttur. Tirmizî rivâyetinin ilk râvîsi Fadl b. Sehl el-A'rec (255/869) hadis alimleri tarafından genel olarak sika kabul edilmekle birlikte, kaynaklarımızda Ebû Dâvûd'un "Ondan rivâyette bulunmam. Çünkü ceyyidü'l-hadistir." sözü rivâyet edilmektedir.²¹ Hadisin ikinci râvîsi, hakkında en çok konuşulan kişidir. Abdurrahman b. Gazvan Ebû Nûh Kurâd (207/822) ismindeki bu râvî ile ilgili eleştiriler daha çok münker rivâyetleri ve fert rivâyetleri ile alakalıdır.²² Zehebî onun Bahîra olayıyla ilgili rivâyetini de münker rivâyetleri kapsamında değerlendirir²³ ve bu rivâyeti için "Bu gerçekten münker bir hadistir." ifadesini kullanır.²⁴ Ebu'l-Abbâs ondan başka bunu anlatan kimse görmediğini söylemekte,²⁵ kısasa çok meşhur olduğu için bundan kastın kısasanın kopuk olmayan senedi olduğu ifade edilmektedir.²⁶ Buradan da anlaşılabilir kısasanın kopuk olmayan tek senedinin bu sened olduğudur.

Rivâyetin diğer râvîleri gibi genel olarak sika ve sadûk kabul edilmesine karşın râvî Yunus b. Ebî İshâk el-Kûfî (152/770) de "Onda şiddetli gaflet vardır." "Sadûktur ancak onunla delil getirilmez." "Hadislerinde ızdırab vardır." gibi ifadelerle cerh edilmiştir.²⁷ Ebû Bekir b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî (106/724) ile ilgili İbn Sa'd onun az hadis rivâyet ettiğini ve zayıf kabul edildiğini söyler.²⁸ Zehebî de İbn Sa'd dışında onu zayıf kabul eden birisini bilmediğini, onun sadûk olduğunu belirtir.²⁹

Söz konusu rivâyetin sahâbî râvîsi ise Ebû Mûsâ el-Eş'arîdir ki o ne bu vakıayı görmüş ne de olayı kimden duyduğunu haber vermiştir.³⁰ Bu hususa temas eden İbn Kesîr, hadisteki gariplikler arasında hadisin sahâbe mürsellerinden³¹ olmasını sayar ve buna sebep olarak da onun hicrî yedinci yılda, Hayber'in fethi yılında Rasûlullah'ın yanına gelmesini gösterir. İbn Kesîr her halükarda hadisin mürsel olduğunu belirtir ve "Muhtemelen Ebû Mûsâ bunu Hz. Peygamber'den veya sahâbenin büyüklerinden dinlemiştir. Olay herkes tarafından bilinen, halk arasında yaygın ve meşhur bir mesele olduğu için Ebû Mûsâ bunu halkın ağzından dinlemiş de olabilir." der.³²

Genel olarak rivâyetin bütünüyle ilgili en yoğun eleştiriler, Zehebî'den gelmiştir. Söz konusu ri-

vâyetle ilgili "Ben onun uydurma olduğunu, diğer bazı rivâyetlerin ise batıl olduğunu sanıyorum."³³ diyen Zehebî Târîhu'l-İslam adlı eserinde bu olayın başlığına "in sahha= şayet sahihse"³⁴ kaydını koyarak rivâyetle ilgili şüphesini ifade etmiştir.³⁵

Tirmizî rivâyetinin son kısmında yer alan "Ebû Tâlib onu Ebû Bekir ve Bilal ile geri göndermiştir." ibaresinin ise neredeyse bütün alimler tarafından rivâyete sonradan dahil edildiği, teknik tabirle bu ifadenin idrâc olduğu kabul edilmiştir.³⁶

Özet olarak vermeye çalıştığımız bütün bu değerlendirmelerden anlaşılabilir Râhip Bahîra olayı ile ilgili en muteber rivâyet olan Tirmizî rivâyetinin senedi, hadis tekniği açısından her ne kadar zayıf sayılmasa bile sahih bir rivâyet de değildir. "Zaten Tirmizî de muhtemelen seneddeki râvîlerin bu zafırlarını ve rivâyetin ferd olmasını göz önünde bulundurarak, dakîk bir değerlendirmeyle hadise hasen garîb hükmünü vermiştir."³⁷ Dolayısıyla sened itibarıyla hasen bir hadisin metninde bir takım ilave ve eksiltmeler bulunması normaldir. Gerek hata ile gerekse başka niyetlerle hadisin içerisine bir takım olağanüstü hadiselerin girmiş olma ihtimali Râhip Bahîra rivâyetleri için son derece anlaşılır ve kabul edilebilir bir durumdur. Dolayısıyla bu rivâyetlerdeki bazı cümlelere dayanarak hüküm vermek de o derece yanlış bir anlayış olsa gerektir. Konumuz açısından söyleyecek olursak tamamıyla sika olmayan râvîlerin rivâyet ettiği bir sahâbî mürseli konumundaki ve içerisinde idrâcın/ilavenin bulunduğu bu rivâyetlerden hareketle "Hz. Peygamber'i özel olarak gölgeleyen bir bulutun varlığı" kabul edilebilir bir anlayış değildir.

2) MEYSERE RİVÂYETİ

Hiz. Peygamber'i bir bulutun özel olarak gölgelenmesi ile alakalı ikinci rivâyet, Hiz. Peygamber'in Hatice bt. Huveylid adına onun kölesi Meysere ile birlikte gerçekleştirdiği Şam yolculuğu rivâyetidir. Bu rivâyet de Râhip Bahîra olayına benzemektedir. Hatta buradaki râhibin ismi de kimilerine göre Bahîra, kimilerine göre ise Nestûrâ'dır. Konumuzla alakalı olan kısım ise bu rivâyette de Hiz. Peygamber'i güneşin hararetinden iki melek korumaktadır ve bu gölgelenme hadisesi gerek râhip gerekse Meysere tarafından görülmüştür. Diğer taraftan bu

râhip bir ağacın altında Hz. Peygamber'in oturduğunu görmüş, O'nun kim olduğunu sormuş ve Meysere'ye "Bu ağacın altında nebilerden başkası oturmadı." diyerek onları Şam'a gitmemeleri için uyarmıştır. Üstelik Mekke'ye geri döndüğünde Meysere, râhibi ve bulutun Hz. Peygamber'i gölgelemesini Hatice bt. Huveylid'e anlatmıştır.³⁸

Meysere rivâyeti hadis kaynaklarında geçmemektedir. İbn Sa'd hariç bütün kitaplar, söz konusu rivâyeti İbn İshâk'tan nakletmektedir, ancak İbn İshâk bu rivâyeti senetsiz verdiği gibi üstelik iki yerde "Fimâ yez'umüne" (iddia ettiklerine göre) ifadesini kullanmakta ve bunlardan birisini özellikle bizim konumuz olan iki meleğin Hz. Peygamber'i gölgelendirmesi ile ilgili kısımda kullanmaktadır.³⁹

İbn Sa'd, rivâyeti yine Vâkıdî'den nakletmektedir ki,⁴⁰ onun hadisçiler tarafından şiddetle eleştirilen biri ve rivâyetlerinin zayıf olduğu yukarıda geçmişti.² Vâkıdî'nin söz konusu rivâyeti kendisinden naklettiği kişi Mûsâ b. Şeybe'dir. Onunla ilgili Ahmed b. Hanbel hadislerinin münker olduğunu ifade etmiştir.⁴¹ Mûsâ b. Şeybe'nin rivâyeti aldığı râvî Umeyra bt. Ubeydullah b. Ka'b, Mûsâ'nın babasının halasıdır ve aralarında öğrenci-hoca ilişkisi vardır.⁴² Ancak Umeyrâ'nın durumu ile ilgili bilgilere rastlayamadık.⁴³ Hadisin diğer râvîsi Ümmü Sa'd bt. Sa'd b. er-Rebi' küçük yaşta bir sahâbî hanımdır.⁴⁴ Umeyrâ'nın ondan rivâyette bulunduğu dair bir bilgiye de ulaşamadık. Rivâyetin son râvîsi Nefise bt. Münye (Münye annesinin ismi, babasının ismi ise Ümeyye'dir) ise Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evliliğinde aracı olan kişilerden biridir. Kaynaklar onun Hz. Peygamber ile sohbetinin olduğunu söylerler ancak hakkında fazla bir bilgi yoktur.⁴⁵ İbnü'l-Esîr, Ümmü Sa'd'ın ondan rivâyet ettiğini söylemektedir.⁴⁶ Zehebî söz konusu rivâyetle ilgili "Bu, münker bir rivâyettir." demektedir.⁴⁷

Her halükarda bu rivâyetin zayıf bir rivâyet olduğu açıktır ve zayıf bir rivâyete dayanarak iki melek tarafından Hz. Peygamber'in gölgelendirildiğini söylemek çok zor görünmektedir.

3) ŞEYMÂ RİVÂYETİ

Hz. Peygamber sütanesi Halîme'nin yanında iken, bir rivâyete göre Halîme'nin diğer bir rivâyete gö-

re ise sütkardeşi Şeymâ'nın, Hz. Peygamber'i gölgelendiren bir bulutun o durduğunda durduğunu yürüdüğünde yürüdüğünü gördüğü rivâyettir.⁴⁸ Söz konusu rivâyeti bize nakleden ilk tarihçi İbn Sa'd'dır. Daha önceki kaynaklarda yer almayan bu rivâyetin senedinin ilk râvîsi İbn Sa'd'ın katipliğini yaptığı Vâkıdî'dir ki, onun rivâyetlerinin zayıflığı yukarıda ifade edilmişti.² İkinci râvîsi Muâz b. Muhammed'dir ve onu İbn Hıbbân sika râvîler arasında saymış, İbn Mace onun hadisini rivâyet etmiştir.⁴⁹ Muâz'ın rivâyeti naklettiği kişi meşhur alim Atâ' b. Ebî Rebâh'tır. Onunla ilgili tek problem birçok irsalde bulunması ve mürsel rivâyetlerinin de zayıf olmasıdır. Ahmed b. Hanbel, "Atâ'nın mürsellerini en zayıf mürseller arasında saymıştır.⁵⁰ Rivâyetin son râvîsi Abdullah b. Abbâs'tır. Onun bu olaya şahit olması mümkün değildir; dolayısıyla İbn Abbâs, Ebû Mûsâ'nın Râhip Bahîra rivâyeti gibi, bu rivâyeti ya Hz. Peygamber'den ya da diğer sahâbîlerden, üçüncü bir ihtimal olarak da halk arasında yaygın ve meşhur bir mesele olduğu için bunu halkın ağzından dinlemiştir.

Şeymâ rivâyeti de senet itibariyle hem zayıf hem mürsel bir rivâyettir. Dolayısıyla bu rivâyete dayanarak Hz. Peygamber'i gölgeleyen bir bulutun varlığına hükmetmek isabetli bir yaklaşım görünmemektedir.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'i sıcaktan güneşten koruyan bir bulut veya meleğin varlığına dair rivâyetler Hz. Peygamber'in risâlet öncesi döneme ait rivâyetlerdir. "Yapılan çalışmalarda Râsulullah (sav)'nin peygamberlik dönemi içinde onu bir bulutun gölgelediğine ilişkin herhangi bir rivâyet tespit edilememiştir."⁵¹ Ancak Hz. Peygamber'in Taif dönüşü esnasında şu sözleri konumuz açısından hem istisna hem de önem arz etmektedir: "Başımı kaldırdım. Beni gölgelendiren bir bulut gördüm. Bu Cibrîl idi. Bana şöyle seslendi: Allah, kavminin sana olan sözlerini ve seni reddedişlerini duymuştur. Allah Teâlâ, onlarla ilgili dileğini yapmak üzere dağlarla görevli meleği sana gönderdi..."⁵² Söz konusu rivâyet sahih bir rivâyet olmakla birlikte burada Hz. Peygamber'i güneşten koruyan bir melek gölgelendirmesi söz konusu değildir. Bu açıdan konumuzla doğrudan alakalı de-

ğildir. Buradaki husus tartışılabilir olmakla birlikte eğer kabul edilirse, çok zor ve sıkıntılı bir durum yaşayan Allah Rasûlü'ne, Cenab-ı Hakk'ın yardımını ulaştırmak üzere bir meleğin bulut şeklinde gelmesidir. Vahiy meleği olan Cebrâîl'in yine eğer rivayetler kabul edilirse, değişik suretlerde Allah Rasûlü'ne görüldüğü bilinmektedir. Dolayısıyla söz konusu rivâyeti Hz. Peygamber'i güneşten koruyan bir bulutun veya meleğin varlığına delil olarak getirmek kanaatimizce isabetli bir husus değildir.

II) BİR BULUTUN HZ. PEYGAMBER'İ GÖLGELEDİĞİNE DAİR RİVAYETLERİN METİN TENKİDİ

Hiz. Peygamber'in bulut veya melekler tarafından gölgelendirilmesi ile ilgili rivâyetlerde iki türlü metin tenkidi söz konusudur. Öncelikle rivâyetler, İslam'ın genel düşünce yapısı açısından ele alınacak ve nakillerin içerisinde bir takım tezatların olup olmadığı tartışılacaktır. İkinci olarak söz konusu rivâyetlerin, Hz. Peygamber'in hayatı boyunca güneşten ve sıcaktan normal bir şekilde korunduğuna dair sahih rivâyetlerle karşılaştırılması yapılacaktır.

RİVÂYETLERİN ANLAŞILMASI İLE İLGİLİ PROBLEMLER:

Hiz. Peygamber'i en azından birkaç kişinin içinde bulunduğu bir anda bir bulutun veya meleğin gölgelendirmesi akla şunu getirmektedir: Bu olaya şahit olan insanlar Hz. Muhammed peygamber olunca onun bir bulut tarafından gölgelendirilmesi hususunu neden gündeme getirmedi? Biz Hz. Peygamber'in olağanüstü bir şekilde bulutla gölgelenmesine dair rivâyetlerde olayın içinde yer alan insanlardan daha sonraki dönemlerde böyle açıklamalara rastlayamıyoruz. "Birçok kişinin şahit olması gereken bir olayın, tek kişi tarafından nakledilmesi ve haberin yaygınlaşmaması rivâyetin tenkidini kolaylaştırmaktadır."⁵³ Örneğin kölesi Meysere'nin anlatımıyla bu olayı öğrenen Hz. Hatice validemiz, Hz. Muhammed'e ilk peygamberlik geldiği zaman onu teskin babında sözler söylerken onun ahlakından bahsetmekte, ancak o gün "Senin zaten büyük bir adam olacağın belliydi. Bulutlar bile sadece sana gölge yapıyorlardı." vb. söz-

ler söylememekte, en azından bulutun gölgelemesiyle risalet görevi arasında, sonrakilerin yakıştırmaları gibi bir bağ veya ilgi kurmamaktadır.⁵⁴

Hiz. Peygamber'in kendisinin bu konuyla ilgili bir beyanının olmaması da gariptir. Allah Rasûlü bu konuda kendisi doğrudan herhangi bir açıklama yapmamaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber, kendisini gölgeleyen bir buluttan habersiz kişi durumunda olmaktadır.

Râhip Bahîra rivâyetinde gördüğümüz topluluk içerisinde bulutun sadece onu gölgelendirmesi, şayet doğruysa neden diğer insanlar Mekke'den Busra'ya kadar bu bulutu göremediler de bu bulutu ilk olarak ve sadece Bahîra görebildi? Niye kervandakiler özellikle Ebû Tâlib bu hususta bir şey söylemedi? Râhip Bahîra rivâyetinde özellikle her şeyin râhibe söylenmesi ve onun konuşturulup diğer insanların susturulması rivâyette kurgusal olayların varlığını bize düşündürmektedir.

Gerek Râhip Bahîra gerekse Şeymâ rivâyetlerinde bulutla gölgelenen Hz. Muhammed (sav) ağacın altında oturuyor. Bir seferde insanlar ağacın altına gölgesinden istifade etmek amacıyla otururlar. Kervandakiler için bu husus normal olmakla birlikte zaten daimi bir gölgede olan Hz. Muhammed, niçin ağacın altına oturma ihtiyacı hissetsin ki? Ne gariptir ki, iki rivâyette de Allah Rasûlü ağacın altına oturtulmaktadır ki bu bulutla gölgelenmesi rivâyetine ters düşmektedir. Ayrıca ağacın altında oturan birini, bulutun gölgelediğinin fark edilmesi de oldukça zordur.

"Bulut, Hz. Peygamber'e gölge yaparken ağaçların gölgesinin ona doğru uzandığı nasıl düşünülebilir? Bulutun gölgelemesi sebebiyle ağacın gölgesinin olması mümkün değildir."⁵⁵ diyen Zehebî'nin ifade ettiği gibi, ağaç dallarının Rasûlullah'a meyletmesi ve onu gölgelemesi başlı başına bir tezattır. Ağacın gölgelemesi sebebiyle bulutun gölgelemesi mümkün değildir. Çünkü güneş olduğu zaman gölge söz konusu olur. Burada zaten Hz. Peygamber için güneş söz konusu değildir ki ağaç ona gölge yapsın.

Şeymâ rivâyetinde Hz. Peygamber'i bulutun değil de, iki meleğin gölgelendirmesi çok daha garip bir durumdur. Şeymâ veya anne Halime, onla-

rın melek olduğunu nasıl bilmıştır? Neden bu konu daha sonra Şeymâ ve Halime ile Hz. Peygamberimiz arasında bahis konusu olmamıştır? Yıllar sonra karşılaşan bu insanların, söz konusu ilginç ve acayip durumu aralarında paylaşımları ve buluşma esnasında oradaki insanlara aktarmaları normal bir durum değil midir?

Bu rivâyetlerin sıhhati konusunda bizi şüpheye düşüren diğer bir husus da bu olayın birkaç zayıf rivâyetle ve Hz. Peygamber'in çocukluğu/gençliğiyle sınırlı oluşudur. Hz. Peygamber altmış üç yıllık bir ömür sürmüştür, ancak bu olay en fazla üç defa gerçekleşmiştir. Hatta bu üç olay arasında da bulutla veya meleklerle gölgelenme şeklinde ciddi farklar bulunmaktadır. Acaba Hz. Peygamber sonraki hayatında gölgeye ihtiyaç hissetmemiş midir? Sıcakta ve güneşte ne yapmıştır? Beşer icabı normal gölgelenme yollarına mı müracaat etmiştir yoksa söz konusu bulutları ve melekleri mi çağırmıştır?

HZ. PEYGAMBER'İN BEŞER İCABI GÜNEŞTEN KORUNMASINA DAİR RİVÂYETLER

Allah Rasûlü'nün değişik vesilelerle güneşten ve sıcağın korunmak üzere gölgede oturduğuna dair pek çok rivayet bulunmaktadır. Söz konusu rivayetler, sıhhati üzerinde herhangi bir şüpheye mahal bırakmamak adına, sahih kaynaklardan seçilmiştir.

a) Mekke'de birçok eziyetlere maruz kalan Habbâb b. Eret, sıkıntılarını dile getirmek üzere Allah Rasûlü'ne geldiğinde, Hz. Peygamber Kâbe'nin gölgesinde oturmaktadır.⁵⁶

b) Allah Rasûlü, Kâbe'nin gölgesinde namaz kılarak Ebû Cehil ve müşriklerin elebaşları kestikleri bir koyunun iškembesini onun üzerine boşaltmışlardır.⁵⁷

c) Bir seferinde Ebû Zer, Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde o Kâbe'nin gölgesinde oturmaktadır.⁵⁸

d) Ebû Ramse et-Temîmî babasıyla beraber Hz. Peygamber'e geldiğinde o Kâbe'nin gölgesinde oturmaktadır.⁵⁹

e) Mekke'de Hz. Peygamber'in meşhur Taif dönüşünde, kan ter içerisinde kalan Hz. Peygam-

ber adeta bir ağacın gölgesine kendisini atmış, iki rekât namaz kılmış ve dua etmiştir.⁶⁰

f) Hicretin 3. yılında Gatafan oğullarına yapılan seferde yaşadığı bir hatırasını Câbir b. Abdullah şöyle anlatır: "Bu seferde iken ben bir ağacın gölgesine oturmuştum. Baktım ki Allah Rasûlü geldi. Hemen ona 'Ey Allah'ın Rasûlü! Gölgeye gelin!' diye seslendim o da geldi."⁶¹ Bu rivâyetle ilgili Muvatta'yı şerh eden Zürkânî, "Bir gölge bulduklarında sahâbenin adeti onu Rasûlullah'a vermek idi." demektedir.⁶²

g) Hz. Peygamber, Zâtü'r-Rika' seferinde iken Câbir b. Abdullah şöyle der: "Biz Rasûlullah ile birlikte Zâtü'r-Rika' seferindeyken bir ağaç gölgesine geldik ve orayı Rasûlullah'a bıraktık."⁶³ Daha sonra Hz. Peygamber kılıcını ağaca asıp uyumuş ve bir adam Allah Rasûlü'nün kılıcını alıp onu öldürmeye kalkışmıştır.⁶⁴ Aynı seferde muhtemelen farklı bir olayla ilgili Câbir şöyle demektedir: Hz. Peygamber'in altında konakladığı ağaç Semüre ağacıydı ve bu ağaç büyük ve dalları geniş bir ağaçtı.⁶⁵

h) Hz. Peygamber Nadîr oğullarının yurduna gittiğinde onların cevaplarını beklerken bir duvarın gölgesinde oturmuştur.⁶⁶

i) Hicret esnasında Medine'ye girerken, güneş iyiden iyiye kendini hissettirdiği bir sırada, güneş Allah Rasûlü'ne vurunca, Hz. Ebû Bekir, elbisesiyle Allah Rasûlü'ne gölge yapmıştır.⁶⁷

j) Huneyn Seferi esnasında Ebû Abdurrahmân Fihri'nin anlattığına göre çok sıcak bir günde ağaçların gölgesinde sahâbe dinlenirken, Hz. Peygamber de çadırında dinlenmiştir.⁶⁸ Yine Huneyn'de öğle namazını kıldıran Allah Rasûlü sonra bir ağacın gölgesine geçmiştir.⁶⁹

k) Ya'lâ b. Ümeyye'nin anlattığına göre Ci'rane'de Rasûlullah'ın üzerinde kendisine gölgelik yapan bir bez parçası varken bir bedevi ona gelmiştir.⁷⁰

l) Rasûlullah veda haccında şeytan taşlamak üzere Mina'ya doğru yola çıktığında Bilâl, elbisesini Hz. Peygamber'in başının üzerinde tutarak ona gölge yapmıştır.⁷¹ Diğer bir rivâyette de elindeki değnekle gerdiği bir bez parçasıyla onu gölgelen-

dirmiştir.⁷² Yine Mina'da Hz. Aişe Allah Rasûlü'ne "Ey Allah'ın Rasûlü! Seni güneşe karşı gölgeleyecek bir çadır yapalım mı?" diye sormuş, Hz. Peygamber de bunu istememiştir.⁷³

m) Hum mevkiinde Allah Rasûlü insanlara hutbe okurken, Semüre ağacına bir bez germek suretiyle Allah Rasûlü güneşten korunmuştur.⁷⁴

n) Selmân-ı Fârisî'nin yer belirtmeden anlatıldığı bir rivâyette Rasûlullah ile birlikte bir ağacın gölgesinde otururlarken, Hz. Peygamber bir değnek alır, onunla ağacı silkeler ve yapraklarını düşürür. Ardından "Neden böyle yaptığımı sormayacak mısınız?" der. Ashab-ı kiram bunun nedenini sorunca Hz. Peygamber şöyle cevap verir: 'Namaz kılan kimsenin günahları bu ağacın yaprakları gibi dökülür.'⁷⁵

o) Ebû Hureyre, Hz. Peygamber (sas) ile Herşâ tepesinden inerken Allah Rasûlü'nün ayakkabısı kopar. Ebû Hureyre, hemen kendisininkini çıkarır ve ona teklif eder. O, ayakkabıyı almayı reddeder ve ayakkabısını tamir etmek üzere bir ağacın gölgesine oturur.⁷⁶

p) Enes b. Mâlik arkadaşlarıyla oynarken Hz. Peygamber onun yanına gelir, ona selam verir ve ona verdiği mektupla onu bir yere gönderir. Bu esnada Allah Rasûlü, Enes'i bir duvarın gölgesinde bekler.⁷⁷

Bütün bu rivâyetler göstermektedir ki Hz. Peygamber (sav) beşer icabı normal bir insan gibi güneşten ve sıcağın korunmak üzere gölgeye sığınmıştır.⁷⁸ Söz konusu ettiğimiz çoğu sahih olan bu rivâyetler onun bir bulut veya melekle gölgelendirildiğine dair zayıf rivâyetlerle karşılaştırıldığında hiç şüphesiz sahih rivâyetleri almak uygun görünmektedir. Rivâyetler arasında bir cem/birleştirme yapmak suretiyle, her ne kadar Allah Rasûlü, beşeriliği icabı güneşten korunmak üzere gölgeye sığınmışsa da, "olağanüstü bir şekilde çocukluğunda bir bulutun onu birkaç defa gölgelendirmesi mümkündür" şeklinde düşünmek kanaatimizce hiç isabetli değildir. Çünkü ilk olarak yukarıda arz etmeye çalıştığımız rivâyetler içerisindeki tutarsızlıklar bu görüşü çürütmektedir. İkinci olarak cem/birleştirme anlayışıyla "Niye ihtiyaç anında en azından asıl mucize olarak görülmesi gereken dö-

nem olarak risâlet sonrasında birkaç defa bu olay tekrar etmemiştir?" sorusu zihinleri meşgul edecek ve sağlıklı bir şekilde bu tutarsızlıklara ve sorulara cevap verilemeyecektir.

O zaman bir başka soru daha gündeme gelmektedir: "Nasıl ve neden bu rivâyetler kitaplarımızda yer almıştır?"

III) HZ. PEYGAMBER'İ BİR BULUTUN GÖLGELEMESİ ANLAYIŞININ DOĞUŞ SEBEPLERİ

Genel olarak Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve saygı özellikle onun vefatından sonra farklı bir şekle bürünmüş ve gün geçtikçe artan hasretle yanıp tutuşan zihinlerdeki Peygamber tasavvuru değişmeye başlamıştır. Özellikle sahâbe dönemi sonrası, Hz. Peygamber'i göremeyenlerde, gerek Hıristiyan ve Yahudî mühtedîler ve zimmîlerin sahip oldukları peygamber tasavvurlarının, gerekse İran ve Hint kültüründeki mitolojik ve mistik anlayışların etkisiyle, gittikçe efsaneleştirilen, beşer üstü bir hüviyete büründürülen bir peygamber anlayışı gelişmeye başlamıştır.⁷⁹

Hz. Peygamber'in olağanüstü tecrübeleri konusunda, onun diğer peygamberlerden üstün olması, önceki peygamberlerin mucizelerinin her birini hatta daha fazlasını Allah Rasûlü'nün de göstermesi ve belki de böylece ehl-i kitaba ve insanlığa karşı Hz. Muhammed'in nübüvvetinin ispat edilmesi bu tip rivâyetlerin doğuşunda diğer bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir şartla kayıtlı maksızın Hz. Peygamber'in doğruluğunu kanıtlayan ve nübüvvetini ispat eden her çeşit delil anlamında Delâilü'n-Nübüvve ve Mu'cizâtu'l-Enbiyâ, onun peygamberliğinin alametleri manasına A'lâmü'n-Nübüvve, Allah Teâlâ'nın diğer insanlardan ayrı olarak sadece Hz. Peygamber'e lütfettiği bir takım özellikler ve üstünlükleri tanımlıya Hasâisü'n-Nebî ve Fedâilü'n-Nebî, Hz. Peygamber'in nübüvvetinin gerçek olduğunun tanıkları demek olan Şevâhidü'-Nübüvve vb. ilim dallarının⁸⁰ ortaya çıkışında hep bu anlayış hakim olmuştur. Söz konusu ilim dallarında yazılmış eserlere ve mesela Kastallânî'nin "Hak Teâlâ'nın Rasûlullah Hazretlerine Mahsus Kılıp, Onlar ile Sair Enbiyâ Üzerine

Teşrif Ettiği Âyât ve Kerâmât Hakkındadır” başlığına⁸¹ ve İbn Kesîr’in “Hz. Peygamber’in Kendinden Önceki Peygamberlerin Mucizelerine Benzeyen Mucizeleri”⁸² başlığına malzeme olması açısından maalesef bu tip rivâyetlerin uydurulmuş olduğunu kabul etmekteyiz. “Süyûtî (911/1505) ve Ebu’l-Hasen el-Eş’ârî’den (324/936) nakledilen ‘Nebilere verilmiş olan her mucizenin benzeri veya ondan daha üstünü Peygamberimize de verilmiştir.’⁸³ sözü, Hz. Peygamber’le diğer peygamberlerin insanüstü mucizevî güç bakımından üstünlük yarışına sokulduğu anlayışını destekler mahiyettedir.”⁸⁴

Muhakkik bir alim olmasına, rivâyetleri bir muhaddis olarak tenkit etmesine karşın İbn Kesîr, Hz. Mûsâ ile Hz. Peygamber’in mucizelerini karşılaştırırken şöyle der: “Hz. Mûsâ’nın çölde bulutla gölgelenmesinin benzeri, Râhip Bahîra’nın gördüğü ve sadece Hz. Peygamber’i gölgelendiren bulut rivayetinde vardır. O, on iki yaşındadır ve amcası Ebû Tâlib ile birlikte Şam’a ticaret için gitmektedir. Bu olay, Hz. Muhammed kendisine vahyedilmeden önce gerçekleştiği için daha etkileyicidir. Bulut çevresindekileri değil de sadece onu gölgelendirmiştir. Bu Allah Teâlâ’nın ona verdiği önemin daha çok olduğunu ve İsrailoğulları ile başkalarının bulutla gölgelenmesinden daha net olduğunu göstermektedir. Yine bulutun gölge yapmasından maksat, sıcağın şiddetinden dolayı gölgeye duyulan ihtiyaçtır. Bu konuda bizim Delâil’de zikrettiğimiz şöyle bir rivâyet vardır: “Açlık, susuzluk ve kıtlıktan dolayı Hz. Peygamber’den yağmur yağması için dua istendiğinde o, ellerini kaldırıp üç defa ‘Allah’ım! Yağmur ver.’ diye dua etmiştir. Enes dedi ki: ‘Vallahi biz gökyüzünde hiç bulut görmüyorduk. Bizimle Sel’ dağı arasında görmemize engel olan herhangi bir ev vb. bir şey de yoktu. Dağın ardından büyük bir bulut kümesi göründü. Gökyüzünü bulutlar sardı ve yağmur yağmaya başladı.’ Yine Enes şöyle demektedir: ‘Vallahi bir hafta güneşi görmedik.’ İnsanlar Allah Rasûlünden yağmursuz bir hava istediklerinde o, ellerini kaldırarak ‘Allah’ım! Bize değil etrafımıza yağdır.’ diye dua etti. Hz. Peygamber’in elleriyle işaret ettiği yere doğru bulutlar çekildiler. Sonuçta Medine, çevresine yağmur yağan ancak kendisine

yağmayan bir şemsiye gibi oldu.’ Bu, kendisine ihtiyaç duyulan bir gölge durumudur ve eminim ki buna ihtiyaç çok daha fazladır. O, (yağmur için olan) daha faydalıdır. Bu konudaki tasarruf ise daha açık bir mucizeye ve daha çok öneme işaret etmektedir. Allah en iyi bilendir.”⁸⁵

Yukarıdaki satırlarda da açıkça görüldüğü üzere, peygamberleri nübüvvet ve mucize konusunda rivayetleri hiç boşluk bırakmadan ince ayrıntılarına varıncaya kadar detaylandırarak yarıştırmaya anlayışı ile Kur’an-ı Kerim’de yer alan İsrailoğullarına hitaben “Biz sizi bulutla gölgelendirdik.” ve “Biz onları bulutla gölgelendirdik.” ayetlerinin⁸⁶ karşılığında Hz. Peygamber’in (sas) de Allah Teâlâ tarafından bulutla gölgelendirildiğine dair rivâyetler, kanaatimizce bazı rivâyetlerin arasına sokuşturulmuştur. Hatta ehl-i kitap olan râhiplere özellikle bu husus söylenmiş gibidir. “Bu rivâyetler, Hz. Peygamber’in geleceğinin münecimler, kâhinler, râhipler ve Yahudi hahamları tarafından dahi bilindiğini ve ilan edildiğini belirterek Rasûlullah’ın şanını yüceltmek ve onu reddedenleri ilzam etmek maksadına bağlı olarak sonradan vücut bulmuş rivâyetlerdir.”⁸⁷

Kur’an-ı Kerim’de “Onlara katımızdan gerçek gelince, ‘Mûsâ’ya verilen (mucize)lerin benzeri için buna da verilmedi.’ dediler. Onlar daha önce Mûsâ’ya verilen (mucize)leri inkar etmemişler miydi?”⁸⁸ denilerek mucizeler konusunda Hz. Peygamber ile Hz. Musa’nın yarıştırılması hoş görülmemiştir. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bazı alimler ısrarla Hz. Muhammed ile Hz. Musa’yı mucizeler ve olağanüstü haller açısından karşılaştırmışlar ve hatta birbiriyle yarıştırmışlardır.

Hristiyanlarca apokrif kabul edilen Barnaba İncili’nde İsa’nın (as) Hz. Peygamber’i müjdelerken üzerinde bir bulutun duracağından bahsetmesi Ahatlı’nın ifade ettiği gibi ilginçtir: “(Elçisi’nin) üzerinde bir bulut duracak, buradan onun Allah’ın seçilmiş bir (kul)u olduğu bilinecek ve onunla tanınacaktır.”⁸⁹ Ancak Barnaba İncili’ndeki bu ifadeden hareketle Hz. Peygamber adına böyle bir hususun uydurulması mümkün olsa da zor gibi görünmektedir. Çünkü Hz. Muhammed’in bulutla gölgelenmesi rivâyetleri onun nübüvvetinden çok

önce çocukluk ve gençlik yıllarında böyle bir tecrübe yaşadığını ifade etmektedir. İncil'de ise peygamberliğinin delili olarak böyle bir mucizeyi göstereceği gibi bir anlatım söz konusudur. Üstelik bu olaylardan hareketle Hz. Muhammed'in ne peygamber olacağına dair, ne de ona birilerinin inandığına dair sahih bir rivâyet söz konusudur. Dolayısıyla ayeti kerimelerde geçen İsrailoğullarının çölde bulutla gölgelenmesine benzer bir şekilde, rivâyetler yoluyla bu olayın Allah Rasûlune de yansıtıldığını düşünmek daha makul görünmektedir.

SONUÇ

Hız. Peygamber'in Allah tarafından bir bulutla veya iki melekle gölgelendirildiğine dair, bir tarihi hadis kaynaklarında yer almakla beraber daha çok tarih kitaplarında yer alan rivâyetler senet açısından son derece zayıf rivâyetlerdir. Söz konusu zayıflığa rivâyetlerin içerisinde yer alan tutarsızlıklar da eklendiğinde ve Hız. Peygamber'in beşer icabı güneşten korunmak üzere her insanın müracaat ettiği yollara başvurduğu ve doğal yöntemlerle gölgelendiğine dair sahih rivâyetler de göz önüne alındığında Hız. Peygamber'in bir bulut veya melekler tarafından gölgelendirildiği rivâyetlerinin doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

Hız. Peygamber'in diğer peygamberlerden üstün olması, önceki peygamberlerin mucizelerinin, Allah Rasûlü tarafından da fazlasıyla gösterilmesi ve böylece ehl-i kitaba ve insanlığa karşı Hız. Muhammed'in nübüvvetinin ispat edilmesi anlayışı neticesinde, özellikle Hız. Peygamber'in yaşadığı olağanüstü olaylar konusunda abartılar görülmektedir. Maalesef bu ilaveler ile birlikte bu konuda nübüvvetle ilgili Delâilü'n-Nübüvve, A'lâmü'n-Nübüvve, Hasâisü'n-Nebî, Fedâilü'n-Nebî, Şevâhidü'n-Nübüvve ve Mu'cizâtu'l-Enbiyâ vb. kitaplar yazılmış hatta bunlar bir ilim dalı oluşturacak kadar malzeme oluşmuştur. Söz konusu anlayış, yüceltici bir anlayışla olduğundan farklı bir Hız. Peygamber portresi çizmiştir.

Bu sebeple bu çalışmada yaptığımız gibi, Hız. Peygamber'i doğru anlama noktasında ilk dönem tarih kitaplarında yer alan rivâyetler ile daha sonra söz konusu isimlerle yazılmış kitaplardaki rivâyetlerin karşılaştırılması önem arz etmektedir. Farklı olağanüstü olaylarla ilgili yapılacak araştırmalarda bu konuya dikkat edilmesi gerekmektedir. Yine Hız. Peygamber'in olağanüstü tecrübeleri ile ilgili genellemeci bir yaklaşımla tümünden ret veya kabul anlayışları yerine tek tek olayların hem senet hem metin açısından incelenmesi daha sağlıklı sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKLAR

- En'am(6), 109; İsrâ(17), 59, 90,91,92,93; Taha(20), 133; Enbiya(21), 5; Furkan(25), 7,8; Ankebut(29), 50.
- Furkan(25), 7.
- Bu iki grup arasındaki ayrılığın büyük ölçüde isimlendirmeden kaynaklandığı görülmektedir. Mucizeyi, nübüvvet iddiasında bulunan zâtın, sözlerinin doğruluğuna delil olmak üzere, peygamberliğini ilan ettiği sırada, beşer kudretinin üstünde ve tabiat kanunlarına aykırı olarak meydana getirdiği olaylardır, şeklinde tanımlayıp da peygamberlik iddiasının ve meydana okumanın ardından zuhur etmesini mucizenin temel özelliği olarak görenlere göre Hız. Peygamber'in Kur'an dışında mucizesi yoktur. Nitekim sahih bir hadiste ona mucize olarak sadece Kur'an'ın verildiği ifade edilmektedir. (Buhârî, İ'tisâm, 1; Fedâilü'l-Kur'an, 1; Müslim, İmân, 239; Müsned, II/341,452.) İçerisinde meydan okuma bulunmayan ve bir beşer tecrübesi olarak Allah Teâlâ'nın peygamberine lütfettiği bazı olağanüstü olaylar ise terim anlamıyla mucize değildir. Bununla birlikte Yaraticının sünnetullah denilen bir tabiat kanunu va'z edip bunu peygamberler eliyle dahi değiştirmedeği düşüncesiyle Hız. Peygamber'in bu tür olağanüstü tecrübeler yaşamadığını düşünenler ayrı bir kategori olarak ele alınmalıdır. Geniş bilgi için bkz. Bulut, Halil İbrahim, "Mucize" DİA, İstanbul, 2005, XXX/350-352; Özervarlı, M. Sait, "Hârikulâde", DİA, İstanbul, 1997, XVI/181-183; Özbek, Durmuş, "Hârikulâde Olaylar", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:7. Konya, 1997, s. 167-196; Türkben, Yaşar, Richard Swinburne ve Gazali'de Mucize Problemi, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 2008, s. 15-49; Ahatlı, Erdinç, Hız. Muhammed'in Peygamberliği, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2007, s.192-196, 208-223.
- Bu rivâyetin genel olarak tenkitleri için bkz. Ezehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed (748/1347), Târîhu'l-İslâm (I-XXXV), 2. Baskı, Thk: Ömer Abdüsselâm Tadmürî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1410/1990, II/56-57; Şibî, Mevlânâ, Asr-ı Saadet (I-V), Çev: Ömer Rıza Doğrul, Eser Neşriyat, İstanbul, 1977, I/131-134; en-Nedvî, Ebu'l-Hasen Ali, Rahmet Peygamberi, Çev: Abdülkerim Özaydın, İz Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 77-80; Önkâl, Ahmet, "İslam Tarihiğinde Tarafsızlık Problemi", İslami Araştırmalar, VI/3, Ankara, 1992, s. 192-193; Uyar, Gülgün, Hız. Muhammed'in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Bazı Rivâyet Farklarının Tespiti, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1993, s. 51-57. Umerî, Ekrem Ziyâ, es-Siretü'n-Nebeviyyi's-Sahîha, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikme, Medine, 1994, s. 107-110; Erul, Bünyamin, "Hız. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", Diyanet İlimi Dergi, Peygamberimiz Hız. Muhammed (SAV) –Özel Sayı-, Ankara, 2000, s. 45-49; Azimli, Mehmet, Siyeri Farklı

- Okumak Mekke Yılları, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2008, s. 63-70; Erçetin, Ahmet, Rivâyetler ve Farklı Yorumlar Işığında Râhip Bahîra Olayı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2008, s. 48-63.
5. Bu hadise ile ilgili rivâyetler ve farklılıkları için bkz. Uyar, Gülgün, Hz. Muhammed'in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Bazı Rivâyet Farklarının Tespiti, s. 49-57.
6. İbn İshâk, Muhammed (151/768), es-Sîretü'n-Nebeviyye, Thk: Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 122-126. Bu ifadelerden birisi bulutların Hz. Peygamber'i gölgelemesi ve ağaçların dallarının onun üzerine yönelmesiyle ilgili haberlerde geçmektedir ve İbn İshâk bunları şüpheli karşılamaktadır. (Bkz. Ahatlı, Hz. Muhammed'in Peygamberliği, s. 179-180).
7. Et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), Târihu't-Taberî -Târihu'r-Rusul ve'l-Mülûk- (I-X), thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Meârif, Kâhira, 1969, III/277-279.
8. Senedinden birbiri ardınca iki veya daha fazla râvinin düştüğü hadistir. Efendioğlu, Mehmet, "Mu'dal", DİA, İstanbul, 2005, XXX/356.
9. Erdinç Ahatlı, Ebû Nuaym'ın, Delâil adlı eserinde olayı farklı bir senetle verdiğini ve bu rivâyetin de Vâkıdî'ye dayandığını söylemektedir. Görebildiğimiz kadarıyla söz konusu müellifin eserinde herhangi bir senet verilmemektedir. Sadece eserin muhakkiki dipnotta şunları söylemektedirler: "Ebû Nuaym bu şekilde rivâyeti senetsiz vermiştir. Fakat Süyûtî Hasâis adlı eserinde bu rivâyeti Ebû Nuaym'ın Vâkıdî'den onun da hocalarından naklettiğini söylemektedir." Muhakkik sözlerine şöyle devam etmektedir: "Ben derim ki belki de Ebû Nuaym bu rivâyeti 99 numaralı rivâyetin senedine atfetmiştir de burada sened düşmüştür. İbn Hacer İsâbe'de Ebû Nuaym'ın Delâil adlı eserinde bu rivâyeti Vâkıdî'ye dayandırdığını ifade etmektedir. Nitekim İbn Sa'd da Tabakât'ta Vâkıdî isnaıyla bu rivâyeti vermektedir." 99 numaralı rivâyetin Râhip Bahîra olayıyla alakası yoktur ve onun senediyle ilgili muhakkiklerin cerh ifadelerini Erdinç Ahatlı da söylemektedir ve râvilerin halelerini açıklamaktadır. Görülen o ki ortada bir yanlışlık vardır. Ya Ebû Nuaym'ın başka bir eserinde bu rivâyet Vâkıdî'ye dayandırılan bir senetle verilmektedir ya da Süyûtî, İbn Hacer ve onların ifadelerine göre hareket eden eserin muhakkiki ve Erdinç Ahatlı hata yapmışlardır. Bkz. Ebû Nuaym, el-İsfehâni (430), Delâilü'n-Nübüvve (I-II), Thk: Muhammed Ravvâs el-Kal'acî-Abdülber Abbâs, 2. Baskı, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1406/1986, s. 168, 108 numaralı rivâyetle ilgili dipnot açıklaması. Ahatlı, Hz. Muhammed'in Peygamberliği, s. 179-180.
10. İbn Sa'd, Muhammed (230/845), Tabakâtü'l-Kübrâ, (I-XI), Thk: Ali Muhammed Ömer, Mek-
tebetü'l-Hâncî, Kahire, 1421, 2001, I/127-130.
11. El-Mizzî, Cemâlüddîn Ebu'l-Haccâc Yusuf (742/1341), Tehzîbü'l-Kemâl fi Esmâ'ir-Ricâl (I-XXXV), Thk: Beşşâr Avvâr, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1413/1992, XXVI/186-193; ez-Zehabî, Muhammed b. Ahmed (748/1347), Mizânü'l-İtidâl fi Nakdi'r-Ricâl (I-IV), Thk: Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1382/1963, III/662-666; İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalâni (852/1449), Takribü't-Tehzîb, Thk: Ahmed Şâğîf el-Pâk-istânî, Dâru'l-Âsime, Mekke, 1413, s. 882; Tehzîbü't-Tehzîb, Thk: İbrahim ez-Zeybek-Âdil Mürşit, Müessesetü'r-Risâle, by., 1416/1995, III/656-658.
12. Dâvud b. Husayn hakkında genel olarak olumsuz ifade edilmiştir. Özellikle İbn Ebî Habîbe'den rivâyetlerinin tam bir bela olduğu ifade edilmiştir ki İbn Sa'd senedinde Dâvud İbn Ebî Habîbe'den rivâyet etmektedir. Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, VIII/380-381; Zehebî, Mizânü'l-İtidâl, II/5-6; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, I/561-562. İbn İshâk, Dâvud'dan rivâyet ettiğine göre (Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, VIII/380; Zehebî, Mizânü'l-İtidâl, II/6; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, I/561) İbn İshâk'ın senet vermeden rivâyet ettiği söz konusu rivâyetleri Dâvud b. Husayn'dan duymuş olabilir. O halde İbn İshâk rivâyetini esas alan bütün Râhip Bahîra rivâyetleri, mu'dal olmasının yanında ikinci bir cerh ile karşı karşıya kalmaktadır.
13. Bkz. Umerî, Ekrem Ziyâ, es-Sîretü'n-Nebeviyyi's-Sahîha, s. 107, dipnot: 1; Ahatlı, Hz. Muhammed'in Peygamberliği, s. 178.
14. İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer ed-Dimeşki (774/1372), el-Bidâye ve'n-Nihâye, thk: Abdurrahman el-Lâdkî-Muhammed Beydûn, Beyrut, 1416/1996, II/690; Şiblî, Asr-ı Saadet, I/132; Umerî, Ekrem Ziyâ, es-Sîretü'n-Nebeviyyi's-Sahîha, s. 107.
15. İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdillâh b. Muhammed (235/849) Musannef (I-XVI), Thk: Hamed b. Abdillâh-Muhammed b. İbrâhîm, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 1424/2004, XIII/199-200, Hadis No:37538; Tirmizî, Menâkıb, 3.
16. Uğur, Mücteba, "Hasen", DİA, İstanbul, 1997, XVI/374-375.
17. Polat, Selahattin, "Garib", DİA, İstanbul, 1996, XIII/375.
18. Hâkim, Ebû Abdullah en-Neysâbüri (405/1014), el-Müstedrek ale's-Sahîhayn (I-V), Thk: Yûsuf Abdurrahmân el-Mar'âşî, Dâru'l-Marife, Beyrut, trs., II/616.
19. İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalâni (852/1449), el-İsâbe fi Temyizi's-Sâhabe, Dâru'l-Kütüb, Mısır, 1853, I/183.
20. Es-Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr (911/1505), el-Hasâisü'l-Kübrâ, Thk: Hamza en-Neşrâti vd., Mektebetü'l-Ehrâm, bsy., trs., s. 196-201.
21. Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, XXIII/224; Zehebî, Mizânü'l-İtidâl, III/352; İbn Hacer, Takribü't-Tehzîb, s. 782.
22. Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, XVII/337; İbn Kesîr, Bidâye, II/689; İbn Hacer, Takribü't-Tehzîb, s. 594; Tehzîbü't-Tehzîb, II/542; Şiblî, Asr-ı Saadet, I/133; Fayda, Mustafa, "Bahira", DİA, İstanbul, 1991, IV/487.
23. Zehebî, Mizânü'l-İtidâl, II/581; Nedvî, Rahmet Peygamberi, s. 78.
24. Zehebî, Târhu'l-İslâm, II/57.
25. El-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn (458/1066), Delâilü'n-Nübüvve (I-VII), Thk: Abdü'l-mü'tî el-Kal'acî, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1408/1988, II/26; İbn Kesîr, Bidâye, II/690.
26. Beyhakî, Delâil, II/26.
27. Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, XXXII/492; Zehebî, Mizânü'l-İtidâl, IV/482-483; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IV/465-466.
28. İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, VIII/387.
29. Zehebî, Mizânü'l-İtidâl, IV/499.
30. Şiblî, Mevlânâ, Asr-ı Saadet, I/133; Fayda, Mustafa, "Bahira", IV/187.
31. Mürsel hadis, isnadında sahâbi olan veya diğer râvilerinden biri zikredilmeyen hadistir. Sahâbenin doğrudan Resul-i Ekrem'den değil başka bir sahâbiden duyduğu ancak Resulullah'tan işitmiş gibi naklettiği hadise sahâbi mürseli denir. Hadis alimler mürsel rivâyetin delil olması noktasında temkinli davranmaktadırlar. Polat, Selahattin, "Mürsel", DİA, İstanbul, 2006, XXXII/52-54.
32. İbn Kesîr, Bidâye, II/690.
33. Ez-Zehabî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed (748/1347), Telhîsü'l-Habîr, (I-V), Thk: Yûsuf Abdurrahmân el-Mar'âşî, Dâru'l-Marife, Beyrut, trs., II/616.
34. Zehebî, Târhu'l-İslâm, II/55.
35. Azimli, Mehmet, Siyeri Farklı Okumak Mekke Yılları, s. 66.
36. İbn Seyyidî'n-Nâs (734/1334), Uyûnü'l-Eser (I-II), Thk: Muhammedü'l-İd el-Hadrâvî-Muhyiddîn Mestû, Mektebetü Dâru't-Türâs, Medine, trs., I/108; Zehebî, Târhu'l-İslâm, II/57; İbn Kayyim, Zâdül-Meâd, I/76; İbn Hacer, İsâbe, I/183.
37. Ahatlı, Erdinç, Peygamberlik ve Hz. Peygamber'in Peygamberliği, s. 175.
38. İbn İshâk, Sire, s. 129; İbn Hişâm, Abdülmelik, (218/813), es-Sîretü'n-Nebeviyye, (I-IV), Thk: Mustafa es-Sekkâ-İbrahim el-Ebyârî, Beyrut, 1992, I/153; İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I/108; Taberî, Târhu't-Taberî, II/280; İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasan İzzüddîn Ali b. Muhammed el-Cezerî (630/1233), el-Kâmil fit-Târîh, 4. baskı, Beyrut, 1414/1994, I/4722; İbn Kesîr, Bidâye, II/698; Süyûtî, Hasâis, I/211. Hadisenin farklı rivâyetleri ve eleştirileri için bkz. Uyar, Gülgün,

- H. Muhammed'in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Bazı Rivâyet Farklarının Tespiti, s. 59-62.
39. İbn İshâk, Sîre, s. 129.
40. İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I/108.
41. Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, XXIX/79; Zehebî, Mizânü'l-İtidâl, IV/207; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IV/177.
42. Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, XXIX/79.
43. Gerek Şâmîle programında gerekse kullandığımız cerh tadil kitaplarında herhangi bir bilgiye ulaşamadık.
44. İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasan İzzüddîn Ali b. Muhammed el-Cezerî (630/1233), Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rîfeti's-Sahâbe (I-VIII), Thk: Ali Muhammed Müavvîd-Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1415/1994, VII/327; Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, XXXV/363; İbn Hacer, Takrîbü't-Tehzîb, IV/756; Tehzîbü't-Tehzîb, IV/697.
45. İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, X/232; İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh en-Nemerî (463/1071), El-İstiâb fî Ma'rîfeti'l-Ashâb, (I-XIII), Thk: Tâhâ Muhammed ez-Zeynî, Kahire, 1414/1993, XIII/169; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Gâbe, VII/272; İbn Hacer, el-İsâbe, VIII/200. Hamidullah, onun Müslüman olduğunun şüpheli olduğunu ifade etmektedir. Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi (I-II), Çev: Salih Tuğ, İrfan Yay., İstanbul, 1993, I/61.
46. İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Gâbe, VII/272.
47. Zehebî, Târîhu'l-İslâm, II/64.
48. İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I/126-127; İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. Hüseyin (571/1176), Târîhu Medîneti Dimeşk (I-80), Thk: Muhibüddîn Ebî Saïd Ömer b. el-Garâme el-Umrevî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1415/1995, IV/360; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, II/678; İbn Seyyidî'n-Nâs, Uyûnü'l-Eser, I/96. (Gerek İbn Seyyidî'n-Nâs'ın gerekse İbn Kesîr'in söz konusu rivâyeti Hz. Peygamber'in şakku'l-kamer diye bilinen sütannesinin yanındayken göğsünün yarılması ile ilgili rivâyetlerle birlikte vermesi iki olayın birbiriyle karıştırılması ihtimalini göstermektedir. Şeymâ'nın yanında iki melek gerçeğe olaylar karıştırılmış gibidir.); Süyûtî, Hasâis, I/143. İbnü'l-Esir, bu rivâyeti eserine almamıştır. Kâmil, I/297-298.
49. Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, XXVIII/131; Zehebî, Mizânü'l-İtidâl, IV/132; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IV/100.
50. Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, XX/83; Zehebî, Mizânü'l-İtidâl, III/70; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, III/103; Polat, Selahattin, "Mürsel", XXXII/54.
51. Ahatlı, Erdiņ, Peygamberlik ve Hz. Peygamber'in Peygamberliği, s. 183.
52. Buhârî, Bed'ül-halk, 7; Müslim, Cihâd, 111.
53. Uyar, Gülgün, Hz. Muhammed'in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Bazı Rivâyet Farklarının Tespiti, s. 66.
54. Erul, Bünyamin, "Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", s. 62.
55. Zehebî, Târîhu'l-İslâm, II/57.
56. Buhârî, Menâkıb 25; Menâkıbü'l-Ensâr 29; İkrâh 1; Ebû Dâvûd, Cihad 97; Nesâî, Zinet, 98.
57. Buhârî, Cizye, 21; Vudû, 69; Salât, 109; Müslim, Cihâd, 107, 108.
58. Buhârî, Eymân, 3; Zekât, 43; Müslim, Zekât, 301; Tirmizî, Zekât, 1.
59. Müsned, II/227, 228; IV/163.
60. El-Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ (279/892), En-sâbü'l-Eşrâf (I-XIII), Thk: Muhammed Hamidullah, Dâru'l-Meârif, Mısır, 1959, I/237; İbn Asâkir, Târîhu Dimeşk, 49/152.
61. Mâlik, Muvatta, Libâs, 1. Seferin nereye yapıldığı ve yılı ile ilgili bilgiler için bkz. Ez-Zürkânî, Muhammed b. Abdilbâkî (1122/1710), Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvattai'l-İmâm Mâlik, (I-IV), Matbaatü'l-Hayriyye, Mısır, 1310, IV/108.
62. Ez-Zürkânî, Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvatta İmâm Mâlik, IV/108.
63. Buhârî, Megâzî, 31; Müslim, Müsâfirin, 311, 312; Müsned, III/354.
64. Buhârî, Megâzî, 31, 84, 84; Müslim, Müsâfirin, 307-311; Nesâî, Salâtü'l-Havf, 1.
65. Aliyyü'l-Kârî, Ali b. Muhammed (1014/1605), Mirkâtü'l-Mefâtiħ Şerhu Mişkâtî'l-Mesâbih (I-XI), Thk: Cemâl Aytânî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1422/2001, IX/494.
66. İbn Hişâm, Sîre, IV/144; Taberî, Târîh, II/551; Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin (458/1066), es-Sünenü'l-Kübrâ (I-X), Thk: Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, IX/337, Hadis No: 18711.
67. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 45.
68. Ebû Dâvûd, Edeb, 155; Dârimî, Siyer, 16.
69. İbn Hişâm, Sîre, IV/207; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, IX/196, Hadis No: 18270.
70. Buhârî, Hac, 17; Megâzî, 56; Fedâilü'l-Kurân, 2; Müslim, Hac, 8; Müsned, IV/222.
71. Müslim, Hac, 311, 312; Müsned, IV/161, 343, V/262.
72. Müsned, V/268.
73. Ebû Dâvûd, Menâsik, 90; Tirmizî, Hac, 51.
74. Müsned, IV/372.
75. Müsned, III/152, V/438.
76. İbn Ebî Şeybe, Musannef, XI/182, Hadis No: 32802.
77. Müsned, III/174; Ebu Davud, Edeb, 136.
78. Zürkânî, bu gibi rivâyetlerden dolayı Hz. Peygamber'in bulutla gölgelemesine dair rivâyetleri kabul etmeyen alimlerin olduğunu söylemektedir. Ez-Zürkânî, Muhammed b. Abdilbâkî (1122/1710), Şerhu'l-Mevâhibü'l-Ledünniye, (I-XII), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1996, I/279.
79. Bkz. Musa Bağcı, Beşer Olarak Hz. Peygamber, Ankara Okulu Yay., Ankara 2010, s. 19 vd., 181 vd.; Erul, Bünyamin, "Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", s. 34.
80. Ahatlı, Erdiņ, Peygamberlik ve Hz. Peygamber'in Peygamberliği, s. 77-88.
81. El-Kastalânî, Ahmed b. Muhammed (1122/1710), el-Mevâhibü'l-Ledünniye, Şerh: Mahmud Abdülbaki, Çev: İhsan Uzungüngör, Semerkant Yay., İstanbul, 1972, s. 374.
82. İbn Kesîr, Bidâye, VI/643.
83. İbn Arrâk Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (963/1556), Tenzihu's-Şer'i'ati'l-Merfû'a ani'l-Ahbârî's-Şeni'ati'l-Mevzû'a, Thk: Abdülatîf Abdülvehhâb-Abdullah Muhammed, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1981, I, 379; Kâdî İyâz, Ebu'l-Fadl el-Yahsubî (543/1149), eş-Şifâ bi Tarîfi Hukûk'l-Mustafâ (I-II), (Aliyyü'l-Kârî'nin Şerhu Şifâ'sı ile birlikte), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, trs., I/423.
84. Bağcı, Musa, "Müslümanların Peygamber Tasavvuru", <http://www.musabagci.tr.gg/15.09.2010>.
85. İbn Kesîr, Bidâye, VI/669.
86. Bkz. Bakara (2), 57, 210; A'raf (7), 160
87. Önkâl, Ahmet, "İslam Tarihçiliğinde Tarafsızlık Problemi", s. 193 Ayrıca bkz. Azimli, Mehmet, Siyeri Farklı Okumak Mekke Yılları, s. 69
88. Kasas (28), 48.
89. Ahatlı, Erdiņ, Peygamberlik ve Hz. Peygamber'in Peygamberliği, s. 181-182.